

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

ภายหลังพญาตนัคพา¹ กษัตริย์มลายูพุทธมหายานแห่งราชวงศ์โกตตามะฮฺลิษย์ ราชอาณาจักรลังกาสุกะเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามและได้รับการตั้งพระนามมุสลิมว่า “สุลต่าน อิสมาอีล ชะฮฺ ซิลลุลลอฮฺฟิล อาลัม” จากซัยคุสะอิด อัล-บาซีซาหรือโต๊ะปาไซ พระองค์ก็ทรง แต่งตั้งซัยคุสะอิด อัล-บาซีซา เป็นครูสอนศาสนาอิสลามในพระราชวัง ทำให้พระองค์ พระมเหสี และ พระราชโอรสทั้งสอง คือ มุซ้อฟฟิร ซาห์และมันสุร ซาห์ และพระราชธิดา ราญาซีตีอาฮิชะฮฺ มี โอกาสได้เรียนศาสนากับอุละมาอฺโดยตรง (Mohd. Zamberi A. Malek, 1993: 31) มุหัมมัดซัมเบอร์ี อับดุลมาลิก ได้กล่าวว่า “วันมุหัมมัด บุตรของซัยคุสะอิด อัล-อับบาต โต๊ะครูซึ่งเปิดสอนแก่ โกล์พระราชวังกรือเซะ ได้สอนวิชาศาสนาและวิชาการปกครองให้แก่สุลต่านมันสุร ราชโอรสของ สุลต่านอิสมาอีล ชะฮฺ (Mohd. Zamberi A. Malek, 1993: 28) อันเป็นเหตุจูงใจให้บรรดา อาณาราษฎรปฏิบัติตามเป็นแบบอย่าง โดยส่งลูกหลานไปเรียนยังสถานศึกษาปอเนาะแบบดั้งเดิมที่ มีอยู่มากมายในราชอาณาจักรลังกาสุกะ เช่น ปอเนาะกรือเซะ ปอเนาะกัวลาบือเกาะฮฺ ปอเนาะ บินคังกูเจ ปอเนาะ โต๊ะซื่อมูลา และปอเนาะลือแจ๊ะฮฺ เป็นต้น” ปอเนาะถือกำเนิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นเพราะการที่สถาบันกษัตริย์เริ่มนับถือศาสนาอิสลาม ด้วยความศรัทธาในหลักการศาสนาและ ระบอบกษัตริย์ ทำให้สุลต่านแห่งปัตตานีคารุสสลามให้การสนับสนุนการศึกษาแบบปอเนาะ เช่น ปอเนาะสะนอญันญูร์ ปอเนาะบินคังคายอ (สัมภาษณ์ฮัจญ์วันมุหัมมัดเศาะฆิร บิน อับดุลลอฮฺ วันที่ 28 เมษายน 2548)

การเปลี่ยนศาสนาของกษัตริย์มาเป็นมุสลิมนั้น นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ อย่างยิ่งเพราะทำให้สถาบันกษัตริย์ที่เคยใช้ระบบลัทธิเทวราชามาเป็นการปกครองระบบสุลต่าน ตามหลักการอิสลาม ภาษามลายูที่เคยใช้อักษรปัลลาวา (ที่ใช้ในอินเดียใต้) ถูกเปลี่ยนโดยอุละมาอฺ มาใช้อักษรภาษาอาหรับและเปอร์เซีย เรียกว่า “ภาษามลายูอักษรญาวิ²”

¹ เมื่อดำรงตำแหน่งมกุฎราชกุมารทรงพระนามว่า “พญาอินตารา(อินทิดา)” เมื่อทรงครองราชย์ ทรงใช้พระนามพญาตนัคพา ครั้นทรงรับ อิสลามทรงพระนามสุลต่าน อิสมาอีล ชะฮฺ A. Teeuw D.K. Wyatt , 1970 : 68,75

² ญาวิ มาจากคำว่า ขวา เป็นคำเรียกรวมที่ชาวอาหรับกล่าวถึงชาวมลายูและชาว โลกมลายูถือว่าอักษรญาวิเป็นเสมือนหนึ่งภาษาศาสนา

จากนั้นซัยคุเซาะฟียุคดิน อัล-อับบาสได้เปิดสถาบันปอเนาะที่กรือเซะและอิบนุอุษมาน อัล-ยามานี เปิดปอเนาะที่กัวลาบือเกาะฮูเป็นแห่งแรกของราชอาณาจักรปัตตานี ดารุสสลาม จนราชอาณาจักรปัตตานีได้รับการขนานนามว่าเป็น “กระเจกเงาและระเบียบแห่งมหานครมักกะฮ์” ดังเช่น A. Teeuw D.K. Wyatt ได้กล่าวไว้ใน “ฮิกายัตปัตตานี เล่ม 1” (1970:4) ว่า “ราชอาณาจักรมลายูปัตตานีในอดีตเป็นอู่อารยธรรมและศูนย์กลางการศึกษาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

การที่ปัตตานีได้รับการขนานนามว่าเป็น “กระเจกเงาและระเบียบแห่งมหานครมักกะฮ์” ก็เพราะว่าบรรดาอุละมาอจากปัตตานีหลายท่านได้ทำหน้าที่สอนศาสนาอิสลาม ณ มัสยิดอัล-หะรอม แห่งมหานครมักกะฮ์ อย่างต่อเนื่อง จนปรากฏชื่อเสียงโด่งดังมากมายนั่นเอง และในช่วงศตวรรษที่ 18 - 20 โลกมุสลิมส่วนใหญ่รู้จักปัตตานีในฐานะเป็นถิ่นกำเนิดของปราชญ์ที่มีผลงานทางวิชาการอิสลามหลายสาขา

อุละมาอแห่งราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามที่มีชื่อเสียง ปรากฏดังต่อไปนี้

1. ซัยคุฟากิฮ์วันมุซา อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ.1560)
2. ซัยคุอับดุลเราะหฺมาน พอเบาะ¹ อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ.1700)
3. ซัยคุอับดุลลอฮ์ บิน อับดุลมุบีน พอเบาะ อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1770)
4. ซัยคุดาอุด บิน อับดุลลอฮ์ อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1769-1847)
5. ซัยคุวันอาลี บิน อิสฮาก พอเบาะ อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1855) อ้างใน 2000:52
Penyebaran Jilid 10
6. ซัยคุอับดุลกอดีร์ บิน อับดุลเราะหฺมาน อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1820-1898)
7. ซัยคุมุหัมมัด บิน อิสมาอีล อัลด-ดาอุด อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1844-1915)
8. ซัยคุซัยนัลอาบีดีน บิน มุหัมมัด (ตวนมินาล) บินดิงบาดัน อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ. 1820-1913)
9. ซัยคุวันอะหมัด บิน วันมุหัมมัดซัยนุ อัล-พะฎอนีย์ ฯลฯ (ค.ศ. 1856-1908)
(Hj. Wan Mohd. Shaghir bin Abdullah, 2001 : 3-4)

ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เป็นหนึ่งในบรรดาอุละมาอที่มีผลงานโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออนุซันตารา ผลงานของท่านได้รับการตีพิมพ์และนำมาใช้เป็นตำราหลักตามสถาบันการศึกษาปอเนาะทั้งในและต่างประเทศ ตั้งแต่อดีต

¹ หมู่บ้านพอเบาะ ปัจจุบัน ต.กราะหะ อ.มายอ จ.ปัตตานี “พอเบาะ” มาจากคำว่า Paulh Bok (มะม่วงใหญ่ อดีตเป็นที่ตั้งสถาบันปอเนาะอุละมาอปัตตานี เชื้อสายบรูไน ดารุสสลาม)

จนถึงปัจจุบัน ภายหลังจากชัยคุดาอุด อัล-พะฎอนีย์ (ค.ศ.1769-1847) สิ้นชีวิต 9 ปี ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ก็ได้ถือกำเนิดใน ค.ศ. 1856 นับเป็นการเปลี่ยนถ่ายอุละมาอูของปตานีครบรอบหนึ่ง ศตวรรษพอดี ซึ่งอาจตรงกับหะดีษของท่านนบีที่ว่า

(إن الله يبعث هذه الأمة على رأس كل مائة سنة من يجدد لها دينها)

ความว่า “แท้จริงอัลลอฮ์ จะให้มีนิกฟีนฟู (ตัจญิด) กับอุมมะฮ์ฮ์ในทุกๆ ต้นศตวรรษ เพื่อฟีนฟูในเรื่องของศาสนา” (บันทึกโดยอบูดาอุด (4291) อิบน์ อะดีย์ ใน : อัลกามิล ฟิ อัลญูอะฟาอู (1/205), อัลอัลบานีย์ ใน สิลลิสละฮ์ อัลญูอะฮ์ (599) ในเศาะเห์ยะห์อบูดาอุด (4291) หะดีษ สอเห์ยะห์ (อัลอัลบานีย์ : เศาะเห์ยะห์อบูดาอุด 4921))

กลางศตวรรษที่ 19 นับเป็นช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงจากยุคคลาสสิกมาสู่ยุค ปัจจุบัน ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เกิดในช่วงปลายยุคคลาสสิก เริ่มต้นศึกษาและใช้ชีวิตร่วม สมัยกับบรรดาอุละมาอูยุคคลาสสิก และได้ใช้ชีวิตบั้นปลายในยุคสมัยใหม่ มีโอกาสได้สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักปราชญ์ยุคฟีนฟูอิสลาม เช่น ชัยคุมุหัมมัด อับดุลฮะซันแห่งอียิปต์ และ ชัยคุมุหัมมัด ยูซุฟ อัน-นัซฮันนี จากเบรุต (Hj. Wan Mohd. Shaghir bin Abdullah, 2002 : 1)

ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เป็นที่รู้จักของนักศึกษาศาสนาบ้านปอเนาะในฐานะ เจ้าของผลงาน “พระรีตะตุล พระรอฮิฎ” หนังสือวิชาเตฮะดีด (เอกภาพ) และอาจารย์สอนวิชาอิสลาม ศึกษามัซฮับชาฟีอี ที่มีชื่อเสียงของมหานครมัคกะฮ์ ในยุคสมัยการปกครองของอาณาจักร ออตโตมาน (ตุรกี) ในตำราที่ชื่อ อัล-ชียาฮะฮ์ วัล-ดัจบิร ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ได้กล่าวว่า “บรรดาจักรวรรดินิยมที่ครอบครองรัฐบาลมลายูต้องถูกขับไล่ออกจากดินแดนมลายู ครั้งหนึ่งท่าน ได้นำราญาอาลี เกอลานา ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านจากริเยา ลิงฆา (อิน โคนีเซียปัจจุบัน) เข้าพบ สุลต่านออตโตมาน เพื่อขอความช่วยเหลือในการต่อต้านฮอลันดา (เนเธอร์แลนด์) ด้วยเหตุนี้เอง ท่านจึงควรได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์เมธีการเมือง นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้เชี่ยวชาญในลิสิบ เจ็ดสาขาวิชา ท่านมีลูกศิษย์ที่สืบทอดเจตนารมณ์และอุดมการณ์ในเวลาต่อมา เช่น นิกมะหฺมูด เปิร์ดานา เมินตรี ปาตุกา ราญา กลันตัน, โต๊ะกืออนาลี อุละมาอูแห่งรัฐกลันตัน, มุฟตี ฮัจญีอับดุลลอฮ์ ฟาอิม (ผู้กำหนดวันประกาศเอกราชประเทศมาเลเซียใน วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2500) (Muhammad Zaidi Abdullah, 2000 : 51)

ส่วนศิษย์ของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ที่มีชื่อเสียงปตานีและมีบทบาทสำคัญ ด้านการศึกษา สังคมและอื่นๆ ที่มีชื่อเสียง ได้แก่

อุดมการณ์ทางการเมืองของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ มีเป้าประสงค์จะสถาปนารัฐมลายูอิสลามบนแผ่นดินแหลมมลายู โดยเริ่มจากปัตตานี กลันตัน และตรังگانู จากเอกสารประกอบการสัมมนา “Permikiran Syeikh Ahmad bin Muhammad Zain” Hj.Wan Muhamad Shaghir Abdullah (2002 : 14-15) ระบุว่า “ในแผ่นดินมลายูขณะนั้นมีผู้นำคนสำคัญได้เสนอความคิดเพื่อให้เมืองกลันตันและปัตตานีริเริ่มจัดตั้งรัฐอิสลาม ผู้นำดังกล่าวคือชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ อุละมาอ์ซึ่งโด่งดังในมหานครมักกะฮ์ ท่านได้เสนอแนะให้ทั้งสองรัฐร่วมมือต่อต้านสยามเพื่อสถาปนารัฐอิสลามภายใต้การสนับสนุนของจักรวรรดิออตโตมาน (ตุรกี)”

นอกจากนั้น ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ยังมีความสัมพันธ์กับสุลต่านในแหลมมลายู เช่น สุลต่านแห่งเมืองยะหริ่ง ปัตตานี, สุลต่านรัฐกลันตัน คารุลนะอิม, สุลต่านรัฐ เกดาห์ คารุลอะมาน, และสุลต่านแห่งรัฐตรังگانู คารุลอีมาน ราญาอาลีเกอลานา แห่งรีเยา อิน โคนีเซีย

ด้วยความสำคัญในตัวของท่าน ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ที่เป็นทั้งปราชญ์ นักเขียน นักแปล นักการทูต และนักเผยแผ่วิทยาการอิสลามอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาชีวประวัติ ผลงานและบทบาทด้านการศึกษาด้านการเมืองของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ที่มีอิทธิพลต่อบรรดาอุละมาอ์ในแหลมมลายู นำเสนอเป็นผลงานวิชาการของปราชญ์แห่งแผ่นดินปัตตานีคารุสสลาม ที่เคยได้รับการขนานนามว่า “พยัคฆราชแห่งมหานครมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย” (Ismail Che Dawud, 1988 : 59) และเป็นความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของปราชญ์แห่งปัตตานีที่อนุชนรุ่นหลังจะได้ศึกษาเป็นแบบอย่างต่อไป

1.2 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยบทบาทด้านการศึกษาและการเมืองของอุละมาอ์ในแหลมมลายู ศึกษากรณี ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ประวัติศาสตร์ภูมิหลังของราชอาณาจักรปัตตานีคารุสสลามและการเข้ามาของอิสลาม
2. บทบาทของอุละมาอ์ในแหลมมลายู ศึกษากรณี ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ด้านการศึกษาและการเมือง
3. ชีวประวัติและบทบาทของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

1.2.1 ประวัติศาสตร์ภูมิหลังของราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามและการเข้ามาของอิสลาม

ราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลามเกิดขึ้นในราวปี พ.ศ.2000/ ค.ศ.1457 ภายหลังจาก พญาคูณัศพา กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชอาณาจักรลังกาสุกะซึ่งยังนับถือพุทธศาสนานิกายมหายาน ได้โยกย้ายพระราชวังโกตามะฮ์ติชัยมาสร้างพระราชวังแห่งใหม่ที่บริเวณริมชายทะเล โดยพระองค์ ทรงพบทำเลบริเวณชายหาดที่กระงงขาวได้หายไป ในครั้งที่พระองค์เสด็จออกล่าสัตว์ริมชายทะเล มหาดเล็กได้ทูลถวายรายงานว่า พบกระงงขาวตัวหนึ่ง พระองค์จึงรับสั่งให้ไปบรรดามหาดเล็ก ล้อมจับกระงงขาวดังกล่าวให้ได้ ขณะที่บรรดามหาดเล็กเข้าล้อมจับ ปรากฏว่ากระงงขาวก็หายไป ราวปาฏิหาริย์ พญาคูณัศพาจึงตรัสถามว่า จับกระงงขาวได้หรือไม่ มหาดเล็กทูลตอบว่า เข้าไปล้อม จับแล้วแต่กระงงขาวหายไป พระองค์ทรงถามต่อไปว่า หายตรงไหน มหาดเล็กตอบว่า หายไปที่ หาดทรายนี้ (Hilang di Pantai ini สำเนียงปัตตานี คือ ปตานี¹ : PATANI) (Siti Hawa Hj.Salleh, 1992 : 2)

ซิติฮาวา ฮัจญีซอลิหุ (1992 : 6-7) ระบุไว้ใน “ฮิกายัตปัตตานี” ว่า “พญาคูณัศพาได้ เรียกบรรดาอำมาตย์มาประชุมเพื่อสร้างเมืองใหม่ในบริเวณริมชายทะเลที่กระงงขาวหายไปและ เรียกเมืองนี้ว่าเมืองปัตตานี ครั้นต่อมาได้มีนักเผยแผ่ศาสนาอิสลามชื่อชัยคุสะอิด อัล-บาชีซา เป็นผู้ อาศารักขาพญาคูณัศพาซึ่งทรงพระประชวรเป็นโรคผิวหนัง การรักษามีข้อแม้ว่าหากรักษาหายจาก พระอาการประชวรก็ขอให้พระองค์มานับถือศาสนาอิสลาม พญาคูณัศพาทรงยอมรับนับถือศาสนา อิสลามและได้รับการตั้งพระนามมุสลิมว่า “สุลต่านอิสมาอิล² ชะฮ์ ซิลตุลลอฮ์ฟีลอาลัม” (ร่มเงา ของพระผู้เป็นเจ้าบนพื้นพิภพ) ด้วยเหตุที่กษัตริย์เข้ารับนับถืออิสลามทำให้ประยูรวงศ์ พระบรม วงศานุวงศ์ และพสกนิกรเข้ารับนับถือศาสนาอิสลามด้วย

อนันต์ วัฒนานิก (2531 : 38-39) ได้กล่าวในหนังสือ “ประวัติเมืองลังกาสุกะ เมืองปัตตานี” ว่า “ความสำคัญของราชอาณาจักรลังกาสุกะเสื่อมลงเนื่องจาก 2 สาเหตุ ประการแรก คือ สภาพแม่น้ำลำคลองที่ใช้ติดต่อระหว่างราชอาณาจักรลังกาสุกะกับอ่าวปัตตานีตื้นเขินทำให้ไม่ สะดวกในการลำเลียงสินค้า ประการที่สองคือ มีเมืองท่าใหม่เกิดขึ้นนั่นก็คือ ปตานี (กรือเซะ) จึง กลายเป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญขึ้นแทนราชอาณาจักรลังกาสุกะ ทั้งนี้เนื่องจากปัตตานีมีสภาพ ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทั้งมีแหลมโพธิ์ (Tanjong Budi) เป็นที่กำบังลมเหมาะแก่การจอดเรือ

¹ ปตานีใช้เรียกชื่อในสมัย ราชอาณาจักรปัตตานี ดารุสสลาม ส่วน ปัตตานีใช้เรียก หลัง พ.ศ. 2476

² ในตำราบางเล่มระบุว่าพระองค์ได้รับการตั้งพระนามว่า สุลต่านมูหัมมัด ชาห์ (Ibrahim Shukri, 2002 : 34)

(إن العلماء ورثة الأنبياء)

ความว่า : “อุละมาอคือผู้ที่ได้รับมรดกจากบรรดานบี”

(บันทึกโดยอบูดาวูด : (3641) อัคริมชี้ษย์ (2682) อัลอัลบานีย์ ใน
เศาะเห์ยะห์ ออบูดาวูด (2641))

การเผยแผ่อิสลามเป็นภารกิจที่มุสลิมทุกคนต้องกระทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งอุละมาอ
ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในบทบัญญัติและหลักการต่างๆ ของอิสลาม ดังนั้นการเผยแผ่
ศาสนาสู่สาธารณชนจึงเป็นภารกิจหลักที่จะต้องกระทำ

อุละมาอมีหน้าที่ในการสืบทอดภารกิจอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ
คุณธรรมและจริยธรรมอันดีงาม ดังที่ท่านนบีมุหัมมัด ศ็อลลัลลอฮุอะลัยฮิวะสัลลัม ได้กล่าวไว้
ในอัล-หะดีษ :

(إنما بعثت لأتمم مكارم الأخلاق)

ความว่า : “แท้จริงข้าถูกส่งมาเพื่อทำให้จริยธรรมอันดี สมบูรณ์ (ขึ้น)”

(บันทึกโดยอัลอัลบานีย์ ในลิลลิลละฮฺ อัลเศาะฮีหะฮฺ (45) หะดีษ
เศาะเห์ยะห์)

Dusuki bin Haji Ahmad (1976 : 69) กล่าวในพจนานุกรม “Kamus Pengetahuan
Islam” เกี่ยวกับการคะอะวะฮฺ โดยได้ให้ความหมายไว้ 3 ความหมายด้วยกัน คือ

1. ความวิริยะอุตสาหะหรือการต่อสู้ที่ใสสะอาดเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์
ต่างๆ ที่ไม่ใช่อิสลามมาสู่แนวทางแห่งอัล-อิสลาม
2. การนำเสนอหรือการเผยแผ่วิถีแห่งอัล-อิสลามต่อมุสลิมที่ละเลยคำสอนของ
ศาสนาที่ตนนับถือ
3. การแนะนำหรือการเชิญชวนสู่การทำความดี อิสลามส่งเสริมและ
สนับสนุนให้ประชาชาติมุสลิมเข้าร่วมงานเลี้ยงสังสรรค์ที่ไม่ปนเปื้อน
อบายมุข ผู้ใดไม่ตอบสนองการเชิญดังกล่าวถือเป็นผู้ทรยศ

1.2.3 บทบาทของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ด้านการศึกษาและการเมือง

พิรยศ ราฮิมมูลา (2545 : 61-62) ได้กล่าวถึงบทบาทของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ด้านการศึกษาและการเมืองไว้ในหนังสือบทบาทสถาบันอุละมาอ์และการศึกษาอิสลามปัตตานีในอดีตตั้งแต่ ค.ศ. 1785-1945 ว่า

1. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่เริ่มแก้ไขและตรวจสอบผลงานวิชาการทางศาสนาหรือกิตาบบัญญัติ นับตั้งแต่บัดนั้นผลงานวิชาการได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ ซึ่งก่อนหน้านี้ผลงานวิชาการทางศาสนาหรือกิตาบบัญญัติเขียนด้วยมือเป็นส่วนใหญ่

2. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่พยายามรวบรวมเกี่ยวกับหลักไวยากรณ์มลายู ตามที่ได้การรับรองจากศิษย์เก่าของท่าน คือ ฮัจญ์นิคมะหฺมุด บิน ฮัจญ์นิกอิสมาอีล มุขมนตรีรัฐกลันตัน (Chief Minister of Kelantan ; Datok Perdana Menteri Paduka Raja Kelantan)

3. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่เขียนหนังสือและบทความเกี่ยวกับการเมือง (อิลมุ อัล-สียาซะฮฺ “Ilmu al-Siyasah”)

4. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่เขียนหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (หนังสือชื่อ หะดีเกาะตุล อัจฮารฺ วีร-รียาฮีน “Hadiqatul Azhar war-Riyyahin”)

5. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่ใช้วิธีการ “ถามและตอบ” เป็นบทสนทนากับพี่น้องมุสลิมท่านอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยผ่านการเขียนเป็นจดหมาย ต่อมาวิธีการ “ถามและตอบ” ได้รับการรวบรวมเป็นหนังสือโดยบุตรชายของท่าน หนังสือนี้รู้จักในนาม “อัล-ฟัตวา อัล-พะฎอนีย์ยะฮฺ”

6. ท่านเป็นอุละมาอ์มลายูปัตตานีท่านแรกที่ชอบอ่านหนังสือพิมพ์และพูดคุยเรื่องการเมือง

1.2.4 ชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ในฐานะอาจารย์

พิรยศ ราฮิมมูลา (2545 : 69-70) ได้ระบุถึงชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ในหนังสือ “บทบาทสถาบันอุละมาอ์และการศึกษาอิสลามปัตตานีในอดีตตั้งแต่ ค.ศ. 1785-1945” ว่า “ท่านเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเล็กๆ ในมหานครมักกะฮฺ มีนักศึกษาที่มาจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อศึกษาวิชาศาสนาเพิ่มเติมกับท่าน อย่างที่ทราบกันทั่วไป ก่อนที่ท่านจะกลายเป็นอุละมาอ์ปัตตานีผู้ยิ่งใหญ่ในมหานครมักกะฮฺ ก่อนหน้านั้นมีอุละมาอ์ปัตตานีที่อยู่ในมหานครมักกะฮฺและมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสอนหนังสือในมัสยิดอัล-หะรอม (al-Haram Mosque) บุคคล

เหล่านั้นประกอบด้วยซัยคุดาอุด บิน อับดุลลอฮฺ บิน อิดริส อัล-พะฎอนีย์, ซัยคุซัยนัลอาบิดีน บิน มุหัมมัด อัล-พะฎอนีย์ และซัยคุมุหัมมัด บิน อิสมาอีล อัค-ดาอูดี อัล-พะฎอนีย์ การสอนและผลงานวิชาการของอูละมาอูปตานีในอดีตเหล่านั้น ได้รับการสานต่อโดยซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ จากบรรดาอูละมาอูปตานีในอดีตดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดอิทธิพลต่อบรรดาอูละมาอูหรือนักวิชาการมลายูมุสลิมที่ได้เดินทางกลับมายังภูมิภาคที่ปัตตานี คาบสมุทรมลายูและส่วนอื่นๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”

พริยศ ราฮิมมูลา (2545:70) ได้ระบุเพิ่มเติมในหนังสือเล่มเดิมอีกว่า “ไม่แปลกเลยที่ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์จะได้รับความประทับใจจากนักศึกษาที่พูดภาษามลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปลายศตวรรษที่ 19 นักศึกษาที่มาจากหมู่เกาะมลายูแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ปตานีและกลันตัน รวมทั้งบางส่วนของเขมร โดยเฉพาะชาวจาม (Cham) ที่เดินทางไปศึกษายังมหานครมักกะฮฺเพื่อศึกษาต่อด้านศาสนากับซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ในช่วงนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าเกือบทุกคนไปเยี่ยมท่านและสมัครเป็นลูกศิษย์ของท่าน ชื่อนำสังเกตประการหนึ่ง คือ ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ มีคุณลักษณะพิเศษกว่าอูละมาอูมลายูปตานีท่านอื่นๆ คือ ท่านชอบพูดคุยเรื่องการเมืองและอ่านหนังสือพิมพ์ทุกๆ วัน นอกจากนี้ท่านยังมีความทะเยอทะยานอยากเห็นการก่อตั้งรัฐมลายูมุสลิมที่มีอาณาเขตตั้งแต่ปัตตานี กลันตันและตรังกานู ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ยังได้ติดต่อกับรัฐบาลออตโตมาน (อูษมานียะฮฺ) แห่งตุรกีให้ช่วยเหลือและสนับสนุนกลันตันเพื่อว่า กลันตันจะสามารถต่อต้านประเทศไทย และมาอยู่ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ ท่านยังติดต่อกับมุสลิมจามในเขมร โดยกระตุ้นและแนะนำให้จัดตั้งรัฐของตนเองให้ได้ ประกอบกับท่านแนะนำให้มุสลิมจามาศึกษาที่ปัตตานีหรือกลันตันก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาต่อที่มหานครมักกะฮฺ”

1.2.5 ชีวิตประวัติและบทบาทของซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

ฮัจญีวันมุหัมมัดเศาะฟีร์ บิน อับดุลลอฮฺ (1998 : 131) กล่าวไว้ในหนังสือ “Hadiqatul Azhar Warrayahin” ว่า “ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เกิดเมื่อวันที่ 5 เดือนชะอฺบาน ปี ฮ.ศ.1272 ตรงกับวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2399 ณ บ้านริมแม่น้ำยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เกิดปีเดียวกันกับการสิ้นพระชนม์ของสุลต่านมุหัมมัด (เต็งกู ปือซาร์ เชื้อสายเจ้าเมืองกลันตัน) สุลต่านองค์แรกของพระราชวังจะบังติกอปัตตานี เมื่ออายุ 4 ปี ท่านได้ร่วมเดินทางกับบิดาและมารดาไปพำนัก ณ มหานครมักกะฮฺ”

ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ เป็นทายาทที่สืบเชื้อสายมาจากนักเผยแผ่อิสลามที่มาจากชะฎอเราะเมาตุ กล่าวกันว่าต้นตระกูลของ ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ มาจากซัยยิดีนอาับบาส อิบน์ อับดุลมุฏฏะลาบ ซึ่งเป็นอาของท่านนบีมุหัมมัด คืออลัลลลอฮูอะลยฮิวะสลัม ท่านได้รับการศึกษาในระยะแรกจากบิดาของท่านเอง คือ ฮัจญีวันมุหัมมัดซัยนุ บิน ซัยควันมุสฏาะฟา (โตะบันนังดาอ 1) หลังจากนั้นได้ไปศึกษากับอาของท่านคือ ซัยควันอับดุลกอดีร์ บิน วันมุสฏาะฟา หรือรู้จักกันในนาม “โตะบันดังดาอที่ 2” ซึ่งเป็นโตะครุที่ได้รับความเชื่อถือจากชาวปัตตานีเป็นอย่างมากในกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 (Ismail Che Daud, 1988 : 55-56)

หากมองในแง่ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมประเพณีและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวปัตตานีกับชาวกันตันจะเห็นได้ว่าไม่มีความแตกต่างใดๆ เลย ทั้งสองเมืองน่าจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏบางประการต้องยอมรับว่าอุละมาอูบางท่านได้ต่อท้ายชื่อของตนด้วยคำว่า อัล-พะฎอนีย์ หรือ อัล-กัณตันีย์ ทั้งๆ ที่ตัวเองอยู่ในอีกประเทศหนึ่งทั้งนี้เพราะความรู้สึกผูกพันและความต้องการแสดงให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้ผู้คนภายนอกได้รับรู้ ประกอบกับการไปมาหาสู่ ความเป็นญาติพี่น้องที่มีอยู่ในสายเลือดของทั้งสองเมืองที่ผสมกลมกลืนกันมากจนมีความรู้สึกเหมือนมาจากถิ่นเดียวกัน ความผูกพันของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ กับชาวกันตันนอกจากทางความรู้สึกแล้วท่านยังมีสายเลือดเป็นชาวกันตัน เพราะมารดาของท่านเดิมเป็นชาวปาเสมัสในรัฐกันตัน มีเชื้อสายมาจากซัยคุ เชาวะฟิยุดดีน อัล-อับบาส ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่า “โตะฟาเกียตุ ตีราญา” (นักนิติศาสตร์ประจำราชสำนัก) ในรัชสมัยของสุลต่านมุซอ์ฟิร ซาห์ นอกจากนี้ ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ยังเป็นผู้ก่อตั้งสมาคมอุละมาอูปัตตานีขึ้นในมหานครมังกะฮูเมื่อปี พ.ศ.2427/ค.ศ.1884 นับเป็นการกำเนิดสมาคมครั้งแรกของโลกมลายู ท่านยังเป็อุละมาอูร่วม สมัยกับ ซัยคุมุหัมมัด อับดุลฮู (Syeikh Muhammad Abduh) นักปฏิรูปผู้ยิ่งใหญ่ของประเทศอียิปต์อีกด้วย (Hj.Wan Mohd. Shaghir Abdullah, 2000 : 41)

ความสามารถในด้านการศึกษาและการเมืองของซัยควันอะหมัดได้รับการยอมรับจากอุละมาอูและสุลต่านที่ปกครองในแหลมมลายู เช่น ปตานี กลันตัน และตรังกานูที่น่าสนใจมากก็คือ ในปี พ.ศ.2445/ค.ศ.1902 ภายหลังจากปฏิรูปการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรสยาม บรรดาสุลต่าน 7 หัวเมืองประเทศราชและเจ้าเมืองต่างๆ ถูกยกเลิกเพื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัดจากส่วนกลางไปทำหน้าที่แทนเจ้าเมืองต่างๆ ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ได้แนะนำให้ศิษย์เอกของท่าน คือ โตะเกือนาลี (ฮัจญีมุหัมมัดยูซุฟ บิน อะหมัด อัล-เกือนาลี) และโตะบาโง๊ะ (ตูวันฮัจญีมัดหะซัน บิน ปังลิมามุณัส หมูบ้านญะอรัม รัฐกันตัน : Tuanguru Hj.Mat Hassan B.Panglima Munas Jeram Kelantan) กลับมาตุภูมิเพื่อปกป้องกันตันซ็อรัมบีมังกะฮู (ระเบียบแห่งมังกะฮู)

ให้รอดพ้นจากภัยรุกรานของอังกฤษ โดยชาวกลันตัน ได้ให้ความร่วมมือกับโต๊ะยาโง๊ะต่อสู้กับทหารของอังกฤษและท้ายที่สุดโต๊ะยาโง๊ะได้ตายชะฮีดในสนามรบ ส่วนโต๊ะกีอนาลี อุลละมาฮ์ที่โด่งดัง ของกลันตัน ได้สืบทอดเจตนารมณ์ของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ โดยก่อตั้งหนังสือพิมพ์ ปือกาโชะฮ์ (Pengasuh) พิมพ์แพร่หลายในรัฐกลันตันจนถึงปัจจุบัน (Nik Anuar Nik Mahmud, 1999 : 22-23)

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
2. เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ด้านการศึกษา
3. เพื่อศึกษาบทบาทและผลงานของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ด้านการเมือง

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับ

การศึกษาเรื่อง บทบาทด้านการศึกษาและการเมืองของ: ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ผู้วิจัยเห็นว่ามีค่าสำคัญและประโยชน์ดังนี้

1. ได้รู้ถึงชีวประวัติการดำเนินชีวิตในสังคมของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
2. ได้รู้ถึงประวัติและผลงานด้านการศึกษาของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
3. ได้รู้ถึงบทบาทและผลงานด้านการเมืองของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
4. ได้รู้ถึงลักษณะสังคมมุสลิมปัตตานี ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19

1.5 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาดังนี้

1. ศึกษาเกี่ยวกับสภาพของสังคมมลายูปัตตานีในสมัยของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์และยุคสมัยก่อนหน้าและในสมัยของท่านด้านการศึกษาและการเมืองการปกครอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2359-2451 โดยสังเขป
2. ศึกษาชีวประวัติของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ชีวิตในวัยเยาว์ การศึกษา ผลงาน จนกระทั่งการเสียชีวิต

3. ด้านภูมิศาสตร์ มีขอบเขตการศึกษาเริ่มจากปัตตานี (ปัจจุบัน คือ จ.นราธิวาส จ.ยะลา และบางส่วนของ จ.สงขลา) เคดาห์ กลันตัน ตรังกานู ซึ่งในอดีตเคยอยู่ภายใต้การปกครองของราชอาณาจักรสยาม
4. ศึกษาบทบาทด้านการศึกษา ของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
5. ศึกษาบทบาทด้านการเมือง ของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. พระมหาคัมภีร์พระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน พร้อมความหมายภาษาไทย โดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย ศูนย์กษัตริย์พะฮัด เพื่อการพิมพ์อัล-กรุอาน อัลมาดีนะห์ อัลมุเนาวาเราะห์ ราชอาณาจักรซาอุดีอาระเบีย โดยผู้วิจัยจะระบุชื่อสุเราะฮ์และหมายเลขอายะฮ์ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ
2. ข้อมูลที่ได้จากหนังสือหรือตำราต่างๆ ผู้วิจัยจะอ้างถึงด้วยการเขียนนาม-ปี โดยมีชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าที่ใช้อ้างอิงในเครื่องหมายวงเล็บซึ่งจะใช้ปีพุทธศักราชสำหรับหนังสือภาษาไทยและปีคริสต์ศักราชสำหรับหนังสือต่างประเทศ
3. การปริวรรตอักษรอาหรับ - ไทย ที่เทียบโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
4. การปริวรรตอักษรอาหรับ - อังกฤษ ที่เทียบโดยห้องสมุดรัฐสภา ประเทศสหรัฐอเมริกา

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

นบี หมายถึง ศาสนทูตของอัลลอฮ์ สุบหานะฮฺวะตะอะลา เป็นตำแหน่งอันสูงส่งในทัศนะของอัลลอฮ์ ทรงประทานให้กับบ่าวที่พระองค์ทรงเลือกสรรไว้แล้ว เพื่อรับวะฮยูจากพระองค์และนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันสำหรับตนเอง

มุซันตารา หมายถึง ประเทศต่างๆ ที่ประชากรส่วนใหญ่มีเชื้อชาติมลายู ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายู ได้แก่ ภาคใต้ของประเทศไทยฟิลิปปินส์ ภาคใต้ของประเทศไทย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย และบรูไน

ปอเนาะ หมายถึง สถานบันการศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนโดยมีครูผู้สอนที่เรียกว่า โต๊ะครู จัดการเรียนการสอนโดยไม่มีระบบชั้น

ชัยคุ หมายถึง เป็นคำภาษาอาหรับที่ใช้หน้าหน้าบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่เป็นที่เคารพของสังคม ซึ่งมีความหมายว่า “ท่าน” หรือ “ฯพณฯ”

อัล-หะดีษ หมายถึง วงนะ การกระทำ กิจวัตรประจำวัน และการนิ่งเฉยของศาสนาดามุหัมมัด คือลัทธิลอสู่อะลยฮวะสลัถัม

คารุสสลาม หมายถึง บ้านที่สันติ ในที่นี้หมายถึงเมืองอันสันติสุข ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมืองสันติสุขมีทั้งหมด 5 เมือง คือ ปตานี คารุสสลาม ชิงฆูรา คารุสสลาม บรูไน คารุสสลาม อาเจะห์ คารุสสลาม และปาเล็มบัง คารุสสลาม

อัจญ์ หมายถึง คำนำหน้าชื่อสำหรับชาวมุสลิมที่เคยประกอบพิธีฮัจญ์หรือการแสวงบุญที่มหานครมักกะฮ์ ในช่วงเดือนซุลฮิจญะฮ์

ตวันฆูรู หมายถึง การเรียกคำนำหน้าชื่อหรือเรียกแทนชื่อปวงปราชญ์ทางศาสนาอิสลามในแหลมมลายู

โต๊ะ หรือ ตะโต๊ะ หมายถึง ปู่ หรือ ตา สำหรับกรณีของคำว่า “ตะโต๊ะ” เป็นยศฐาบรรดาศักดิ์ ที่สุดด่านประกาศแต่งตั้ง ให้ข้าราชการ

ตวัน หมายถึง การเรียกคำนำหน้าชื่อหรือเรียกแทนชื่อบุคคลเพื่อเป็นการให้เกิดดิพระมหาคำภีร์อัล-กุรอาน หมายถึง มหาคัมภีร์เล่มสุดท้ายของศาสนาอิสลามนำโดยศาสดามุหัมมัด คือลัทธิลอสู่อะลยฮวะสลัถัม

อัล-พะฎอนีย์ หมายถึง คำลงท้ายชื่อ ซึ่งโดยมากแล้วนำมาใช้ในการเขียนดาราโดยบรรดาปวงปราชญ์ทางศาสนาอิสลาม ในที่นี้หมายถึงปราชญ์ที่มีถิ่นกำเนิดจากปตานี

เบียรมา มาจากคำว่า “วือรา” เป็นภาษามลายูสันสกฤต หมายถึง สำนักปฏิบัติธรรมของชาวมลายูฮินดู ปัจจุบันคือ บริเวณหมู่บ้านเบรอด ต.ตะลุโบะ อ.เมือง จ.ปัตตานี มีสถานที่สำคัญคือ สุสานชัยคุสะอิด อัล-บาชีซา (โต๊ะปาไซ)

1.8 วิธี ดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เน้นที่จะศึกษาบทบาทของอุละมาอ์ในแหลมมลายู โดยศึกษาเฉพาะกรณีของชัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ในด้านการศึกษาและการเมือง ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) สัมภาษณ์ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในหัวข้อต่างๆ ผู้วิจัยพยายามรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและเมื่อได้ข้อมูลเพียงพอแล้ว ก็ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากนั้นจึงนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ซึ่งมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นบทนำจะประกอบด้วยความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วัตถุประสงค์ ความสำคัญ ขอบเขตการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะและวิธีดำเนินการวิจัย
2. ส่วนที่เป็นเนื้อหาซึ่งประกอบด้วยประวัติภูมิหลังของราชอาณาจักรลังกาสุกะ และการเข้ามาของอิสลาม แนวคิดเกี่ยวกับอุละมาอ์และบทบาทของซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์
3. ส่วนที่เป็นบทสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล แหล่งศึกษาและค้นคว้าที่สำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเอกสารจากแหล่งเอกสารของห้องสมุดของสถาบันการศึกษาเอกชน รัฐบาลทั้งในประเทศและต่างประเทศ (ประเทศมาเลเซีย) ศูนย์ข้อมูลทาง อินเทอร์เน็ตและเอกสารส่วนบุคคล แหล่งข้อมูลต่างๆ ที่สามารถนำมาเก็บรวบรวมประกอบด้วย

1. ห้องสมุดวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
2. หอสมุด จอห์น เอฟ เคนเนดี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยอิสลาม ยะลา
4. มหาวิทยาลัยแห่งชาติมาเลเซีย (Universiti Kebangsaan Malaysia)
5. ห้องสมุดส่วนบุคคลของ อาจารย์ฮัจญ์วันมุหัมมัดเซาะฆีร์ อับดุลลอฮ์ กัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย (หลานของ ซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์)
6. ศูนย์การศึกษาและเผยแพร่ มรดกวิชาการอิสลามแห่งโลกมลายู กัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย (Khazanah Fathaniyah Pusat Penyelidikan dan Penyebaran Khazanah Islam Klasik dan Modern Dunia Melayu Jalan Sentul Selatan Kuala Lumpur)
7. ศูนย์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชายภาคใต้ (PUSTA)
8. เว็บไซต์ต่าง ๆ <http://almashriq.hiof.no/turkey/900/950/956/sultans/34.html>

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยในขั้นนี้ประกอบด้วย

1.1 การเก็บข้อมูลเอกสาร

1.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ อันได้แก่ข้อมูลจากเอกสารต่อไปนี้

1. พระมหาคัมภีร์พระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน และอัล-หะดีษ ที่กล่าวถึงเรื่องของอุละมาอ์และบทบาทของอุละมาอ์

2. ตำราที่เป็นงานเขียนของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ อาทิเช่น

2.1 พระริคะตุลพะรออิฎฏ์

2.2 หะดีเกาะตุลอัซฮัร วัรรอฮาฮีน

2.3 ฟัตวา พะฎอนีย์ยะฮู

1.1.2 การรวบรวมข้อมูลหุกูมได้แก่ข้อมูลจากเอกสารต่อไปนี้

1. หนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทด้านการศึกษาและการเมืองของซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ มีหลายเล่มดังนี้

- อิสมาอิล เจ๊ะคาอูด เป็นนักวิชาการชาวกลันตันมาเลเซีย ได้เขียนหนังสือ “ Tokoh-tokoh Ulama’ Semenanjung Melayu” Jilid 1 จัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการอิสลามและจารีตประเพณีมลายูแห่งรัฐกลันตันในปี ค.ศ.1988 ผู้เขียนได้เขียนเป็นภาษามลายูอักษร รุมีหนังสือเล่มนี้เนื้อหาเกี่ยวกับชีวประวัติของปราชญ์ที่มีชื่อเสียง ในแหลมมลายูรวมปัตตานี ในอดีต

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิรยศ ราฮิมมูลา ได้เขียนหนังสือวิจัยเรื่อง บทบาทสถาบัน อุลามาอ์และการศึกษาอิสลามปัตตานีในอดีต ตั้งแต่ ค.ศ.1785-1945

แผนกวิชารัฐศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 31 พฤษภาคม 2545

Donwana Taye,1995 Peranan Ulama’ Dalam Bidang Dakwah Islamiyyah M.A Pengajian Islam Universiti Kebangsaan Malaysia 1995

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หะสัน หมัดหมาน ได้เขียนหนังสือ “Pondok dan Madrasah di Patani” (ปอเนาะ และ โรงเรียนสอนศาสนาในปัตตานี) ท่านได้เขียนเป็นภาษาอังกฤษ และได้ทำการแปลเป็นภาษามลายู โดยฮัจญ์อัลลีน บินดี กัลปิมีย์ นักวิชาการชาวมาเลเซียและได้จัดพิมพ์ โดย มหาวิทยาลัยแห่งชาติมาเลเซีย (UKM) ในค.ศ.2001 หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมาของปอเนาะและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในปัตตานี

- อัลมัรฮูม ฮัจญ์วันมุฮัมหมัดเศาะฆีร์ บิน อับดุลลอฮ์ เป็นนักวิชาการอิสระชาวมาเลเซียและเป็นหลานของ ซัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ ในหนังสือ ต่างๆ ดังนี้

Al Allamah Shaykh Ahmad Al-Fathani Ahli Fikir Islam Dan Dunia Melayu Guru kepada hampir Semua Ulama’ dan Tokoh Asia Tenggara Abad 19-20 Jilid 1 พิมพ์โดย Khazanah Fathaniyah Kuala Lumpur 1992

Shyahk Ahmad Al-Fathani Pemikir AG ung Melayu Dan Islam
Jilid 1,2

Hadiqatul Azhar War Ratahin Asas Teori Takmilah Sastera
Melayu Tslam Jilid 1

Wawasan Pemikiran Islam Ulama' Asia Tenggara Jilid 1-7
Kuala Lumpur 2004

Dr. Adnan Suemae วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต หัวข้อ Al-Shayhk
Wan Ahmad Bin Muhammad Zin Al-Fatani Wajuhhuduh Fi Al-Lughah Al-Arabiah UKM 2005.

2. สำหรับหนังสือที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อิสลาม ผู้วิจัยได้ใช้
หนังสือดังต่อไปนี้

Mohd Zamberi A.Malek ที่เขียนหนังสือ Umat Islam Patani
Sejarah dan Politik ซึ่งพิมพ์โดย Hizbi Shah Alam ค.ศ.1993

Mohd Zamberi A.Malek Patani Dalam Tamadun Melayu พิมพ์
โดย Dewan Bahasa Dan Pustaka Kuala Lumpur Malaysia 1994

Siti Hawa Haji.Salleh ในหนังสือ Hikayat Patani พิมพ์โดย
DBP Kuala Lumpur Malaysia 1992

A. Teeuw & D.K. Wyatt, (1970)

1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยเตรียมประเด็นหัวข้อที่จะสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ได้ข้อมูลตามที่
ต้องการโดยสัมภาษณ์ญาติพี่น้องของซัยคุวันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ และบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับ
ประวัติอุละมาอุปตานิ ดังต่อไปนี้

1.2.1 เตรียมประเด็นหัวข้อสัมภาษณ์

1.2.2 นัดหมายผู้ที่ต้องการสัมภาษณ์ล่วงหน้า

1.2.3 ทำการสัมภาษณ์

1.2.4 รวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์แล้วบันทึกหรืออัดเทป

1.3 การแยกหัวข้อเอกสารตามหัวข้อใหญ่และหัวข้อย่อยแล้วค้นหาข้อมูลที่มี
ความสัมพันธ์กับหัวข้อย่อย

1.3.1 หัวข้อใหญ่ “การเข้ามาของอิสลามในปตานี”

หัวข้อย่อย ได้แก่ ปตานิในอดีต (ราชอาณาจักรมลายูลังกาสูกะและราชอาณาจักรปัตตานีดารุสสลาม) อิสลามในปัตตานี กษัตริย์องค์แรกที่นับถือศาสนาอิสลามและปัตตานีปัจจุบัน

1.3.2 หัวข้อใหญ่ แนวคิดเกี่ยวกับอุละมาอู

หัวข้อย่อย ได้แก่ ความหมายและหน้าที่ของอุละมาอู บทบาทของอุละมาอู อุละมาอูกับปอเนาะและความสัมพันธ์ระหว่างอุละมาอูปัตตานีกับอุละมาอูต่างประเทศ

1.3.3 หัวข้อใหญ่ บทบาทของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

หัวข้อย่อย ได้แก่ ชีวิตประวัติชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์ การศึกษาการเมือง บทบาททางวิชาการ การเผยแผ่ศาสนาอิสลามและภาวะผู้นำของชัยควันอะหมัด อัล-พะฎอนีย์

2. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้ ซึ่งบางข้อมูลจะต้องตัดทิ้งเนื่องจากเป็น ข้อมูลที่คลุมเครือ หรืออาจต้องหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

3. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ